

kan ik als werkloze filosoof niet anders dan toejuichen. Wel ben ik er nog steeds niet van overtuigd dat de bezoeker, wat betreft levensproblemen, aan de praktiserende filosoof meer heeft dan aan elke andere intelligente gesprekspartner en, wat betreft belangstelling voor filosofische kennis, meer bij hem gebaat is dan bij een cursus filosofie op de Open Universiteit.

Hans Achterhuis zou hier ongetwijfeld stellen, dat weer een maatschappelijke terrein verklaard wordt tot terrein van deskundigen. Voorlopig is het nog niet zo ver. Met de bezuinigingen in de gezondheidszorg is het niet zo aannemelijk dat het ziekenfonds onze dagelijkse portie verwondering gaat vergoeden.

Sociologoloog

Guus Meershoek

Recensie van: Dick Pels, *Macht of eigendom? Een kwestie van intellectuele rivaliteit*. Van Gennep Amsterdam, 1987, f. 38,50.

Ieder die tijdens haar/zijn studietijd in de gelegenheid is geweest om een kijkje achter de schermen van het wetenschapsbedrijf te nemen en die niet tevoren door familie of kennissen van zijn naïviteit was beroofd, zal wel dezelfde teleurstellende constatering hebben gedaan: het geestelijk leven van het overgrote deel van de academici wordt niet beheerst door een fascinatie voor het studieobject - zoals het volksgeloof wil - maar door de laatste verwickelingen in een loopgravenoorlog met collega's. Het duurt dan nog even voordat je de wapens waarmee die strijd wordt gevoerd, hebt leren herkennen - het benoemingsbeleid,

de verwijzingen in het notenapparaat van een artikel, de complimentjes in het voorwoord van een boek - maar daarna kun je je bijna niet meer zonder cynisme in dergelijke instituties bewegen. Zouden er nog wel wetenschappers zijn die zich door een overtuigend bewijs laten overtuigen? Hoeveel huichelarij is er nodig om als groep zo goed tegenover de buitenwacht het beeld op te houden van een harmonieuze gemeenschap van belangeloze waarheidszoekers? Zou jij zelf je moreel wel staande kunnen houden in een dergelijke omgeving?

Ik vermoed dat deze ervaring ten grondslag ligt aan Dick Pels' lijvige studie *Macht of eigendom? een kwestie van intellectuele rivaliteit*. De these die hij daarin namelijk verdedigt, luidt in het kort: Intellectuelen worden niet gedreven door nieuwsgierigheid, maar door een nihilistisch streven naar het vergroten van de eigen reputatie. Het enige baken in de onderlinge machtsstrijd die daaruit voortvloeit, is de mening van de tegenstander. Intellectuele rivalen hebben daarom de neiging de eigen theorie aan die van de tegenstander te spiegelen. Ondanks alle onderlinge haat en nijd die een dergelijke rivaliteit met zich meebrengt, profiteren uiteindelijk beide partijen ervan: ze ontlenen er als groep een gestegen maatschappelijk prestige aan.

Een dergelijke typering zou een cynische, maar niet onrealistische, analyse van het optreden van de moderne wetenschapper kunnen zijn. Helaas is deze dat in Pels' studie niet. Pels is helemaal niet geïnteresseerd in de wereld van de moderne wetenschap. Macht of eigendom is een analyse van ruim 2000 jaar sociale en politieke theorievorming. Pels is bovendien helemaal niet in die theorieën geïnteresseerd. Hij gebruikt deze alleen maar om te bewijzen dat theoretici altijd al nihilistische rivalen zijn geweest en dat daarom een nieuwe sociale theorie die dit gegeven verdisconteert, gewenst is. Op die manier maakt hij het de lezer(es) die waarschijnlijk wel daarin geïnteresseerd

is, niet gemakkelijk.

In het eerste deel van zijn studie stelt Pels dat met de opkomst van het liberalisme het begrip dominium, dat in de traditie van het natuurrecht zoets als beheer of rentmeesterschap betekende, uiteen viel in de begrippen soevereiniteit en eigendom. Sindsdien neigen sociale theoretici er volgens hem onvermijdelijk toe om in hun theorieën macht tot eigendom te reduceren of omgekeerd. Pels noemt dit 'het reductiedilemma'. Sommige theoretici menen dat eigendom eigenlijk ook een vorm van macht is zoals anarchisten als Bakoenin en elite-theoretici als Mosca en Pareto. Andere menen dat macht eigenlijk gewoon een vorm van eigendom is zoals Marx en de klassiek politiek economen. De eerste zoeken aansluiting bij de 'moederwetenschap' van de politiek, volgens Pels is dat Aristoteles. De laatste bij de 'moederwetenschap' van het eigendom, volgens Pels Adam Smith.

De oorzaak van deze onhebbelijke neiging tot reduceren is de eerdergenoemde rivaliteit. De theoreticus wordt zozeer in beslag genomen door zijn pennestrijd met anderen dat hij niet merkt dat hij ondertussen zijn theorie in spiegelbeeld aanpast aan zijn opponent. De sociologie is ontstaan als rivaal van het marxisme (een eigendomstheorie) en is daardoor, ofschoon ze sindsdien noodgedwongen de maatschappij bestudeerde, eigenlijk een machtstheorie. Ter illustratie analyseert Pels de debatten over twee hete hangijzers in de sociologie: de opkomst van een nieuwe middenklasse en de zgn. managersrevolutie in het bedrijfsleven. Hij constateert dat in die discussies de begrippen macht en eigendom steeds meer hun oorspronkelijke betekenis verloren. Dit vormt de opmaat voor een pleidooi om deze begrippen te vervangen door de begrippen beschikking, sociale sluiting en rivaliteit. De laatste zouden ons tegelijkertijd verlossen van het verschrikkelijke reductie-dilemma.

De auteur heeft mij niet van zijn ge-

lijk kunnen overtuigen. Reeds bij de formulering van het zgn. reductie-dilemma rezen bij mij ernstige twijfels. 'Eigendomstheoretici' als Adam Smith, Jeremy Bentham en James Mill hadden wel degelijk expliciete politieke ideeën. Zij wilden het staatsapparaat inperken met behulp van het parlement. Daarin moesten dan vertegenwoordigers van de ondernemende klasse plaatsnemen omdat deze dankzij hun bezit voldoende onafhankelijk waren om het belang van beperking van de staatsmacht in te zien. Smith en de zijnen waren bij mijn weten de eersten die het idee van de controlerende functie van het parlement formuleerden. Als Pels stelt dat zij macht tot eigendom wilden herleiden, gaat hij geheel voorbij aan de concrete bedoelingen van deze auteurs. Ten behoeve van zijn idee fixe doet hij de werkelijkheid ernstig geweld aan.

De rest van het betoog heeft een even onwettelijk karakter. Sociologen blijken niet de concrete situatie waarmee zij werden geconfronteerd, te hebben willen beschrijven, maar de gevangenen te zijn van een wereldhistorisch proces waarin het reductie-dilemma en de intellectuele rivaliteit de constante factoren zijn. Pels probeert de honderden theoretici die hij erop nageslagen heeft, er stuk voor stuk op te betrappen. Zou het hem verbazen als de lezer(es) niet dezelfde gedrevenheid heeft?

Wanneer hij tenslotte op basis van deze immense constructie de vruchtbaarheid van de begrippen sociale sluiting, rivaliteit en beschikking wil aantonen, blijft iedere argumentatie achterwege. Het taalgebruik van de auteur wordt dan buitengewoon bloemrijk, maar verhult niet dat argumenten gewoon ontbreken. Pels gebruikt dan formuleringen als 'het is mijns inziens toelaatbaar om...' en 'Al doende blijkt dat...' en ziet zelfs in de sociale wetenschap hele rivieren in zijn eigen gedachtengoed uitmonden.

Ik denk niet dat de rivaliteit de oorzaak is van het zgn. reductie-dilemma.

De problemen die Pels onder deze noemer bijeenbrengt, vloeien mijns inziens voort uit de reïficatie van begrippen als maatschappij en markt die in het werk van 18e en 19e eeuwse theoretici als Smith, Marx en Comte valt te constateren en die sindsdien deel van onze cultuur is geworden. Om de betekenis/waarde van bepaalde handelingen te begrijpen deden deze auteurs niet meer een beroep op de gebruikelijke traditionele betekenis ervan zoals die bijvoorbeeld in het dagelijks taalgebruik of in een te kennen natuurlijke ordening van de maatschappij lag besloten, maar op abstracte grootheden als 'de ruilhandel' of 'de produktieverhoudingen'. Daaraan gingen handelingen sindsdien hun betekenis ontleen. Een rechtvaardige beloning werd na A. Smith een juiste prijs, armoede werd na K. Marx uitbuiting.

Vermoedelijk beseft Pels wel dat de abstracte begrippen waarmee sociologen de maatschappij beschrijven, met een dergelijke immense taak (betekenis te geven aan individueel handelen) worden belast. Hij vindt het optreden van die sociologen immers - al hun theorieën kennende - oplichterij. Hij begrijpt echter niet dat dit een metafysische kwestie is. Pels biedt een sociologische oplossing voor een filosofische kwestie. Onkundig van de oorzaak wijst hij ten onrechte de sociologen als schuldigen van dit 'bedrog' aan. Daarmee quadrateert hij het probleem. Zoals de socioloog de leek leert de betekenis van zijn daden te ontleen aan de sociale verhoudingen zoals de socioloog die beschrijft, zo probeert Pels de socioloog te leren dat deze handeling (d.w.z. de leek te leren...enz.) op zijn beurt weer zijn betekenis ontleent aan de sociale verhoudingen zoals Pels die beschrijft. Geen wonder dat het de lezer van *Macht of eigendom* al snel gaat duizelen.

Om die reden heeft de studie van Pels me mateloos geïrriteerd en uiteindelijk zeer teleurgesteld. Het boek gaat geheel voorbij aan de actualiteit die begrippen

als macht en eigendom hebben gekregen door de economische problemen in de Sovjet-Unie (hoe herstel je weer particulier eigendom?) en door de opkomst van het neo-liberalisme (levert privatisering wel meer vrijheid op?). Het beseft voor de realiteit lijkt Pels geheel te hebben verloren. Pels' 'positioneert' zoals hij dat zelf noemt, de ene theorie tegenover de andere, elk en passant voorzien van invectieven als 'reductionistisch' of 'structureel dubbelzinnig'. Zijn cynisme doet hem zich zozeer van de stof distantiëren dat de lezer het idee krijgt dat de schrijver slechts een spelletje speelt. Om mij te overtuigen moet een auteur op zijn minst menen wat hij schrijft. Ik kreeg niet de indruk dat dat in *Macht of eigendom?* het geval is.

De retorica van Darwin

Christien Brouwer

Recensie van: Ilse Bulhof, *Darwins Origin of Species: Betoverende wetenschap*, Ambo Baarn, 1988, f. 39,50.

Al sinds de Grieken worden natuurwetenschappers gestimuleerd om de resultaten van hun onderzoek in duidelijke en onopgesmukte taal te presenteren. In haar derde boek laat Bulhof zien dat hen dit niet altijd is gelukt. Zij analyseert hierin het taalgebruik van Darwin in zijn beroemde boek *On The Origin of Species* uit 1859.

Bulhof wil aannemelijk maken, dat Darwin zich in de presentatie van zijn oplossing voor het raadsel van het ontstaan van soorten van retorisch-literaire taal bedient. Daarmee bedoelt zij "een taal die gekenmerkt wordt door een kundig gebruik van overredende (retorische) en